

SAULIUS KETURAKIS

Kauno technologijos universitetas

MARSHALLO MCLUHANO PRATYBOS

The Practice of Marshall McLuhan

SUMMARY

The aim of the paper is to explore the causes and sources of the „antitheoretical“ way of interpreting media by Marshall McLuhan. In many texts of McLuhan it is possible to find his ideas about limitations of theoretical interpretation of reality. From the point of view of McLuhan the roots of some kind of distrust in the theoretical attitude are related to impossibility of a theory to explore all aspects of research object and to fix a meaning with an object in some stable construct. The famous media theorist has tried media interpretation in a more performative way, rather than interpretative which is related with Cambridge ideas of practical criticism and with his PhD research about Thomas Nashe, who has searched for a way how to enrich the written language for more comprehensive representing of reality. Consequently in the texts by McLuhan the leading role belongs to the character of amateur instead of professional, to the way of speaking in aphorisms instead of scientific style and performance has more importance than analysis. All of them could be summarized as some practice, but in a very specific – linguistic – way, which grounds all quests for defining the media by McLuhan.

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje aptariami Marshallo McLuhano „antiteorinės“ medijų analizės perspektyvos šaltiniai. Daugelyje šio Kanados teoretiko tekstų galima rasti pasisakymų prieš suvokimą ribojančią teorinę realybės interpretacijos perspektyvą. McLuhano požiūriu, nepasitikėjimas teorine perspektyva sietinas su teorijos ypatumu daugelio požiūrių galimybes apriboti iki vienos, taip pat su prasmės ir tyrinėjamo objekto stabilaus ryšio siekiu teoriniuose modeliuose. McLuhano medijų tyrimus būtų galima apibūdinti kaip pagrįstus labiau performatyvu, o ne interpretacija. Tokia nuostata sietina su vadinamuoju Kembridžo praktiniu kriticizmu bei su McLuhano filosofijos mokslų daktaro disertacija apie garsų XVII a. Anglijos pamfletistą Thomasą Nashe'ą, ieškojusį, kokiomis komunikacijos priemonėmis „pratęsti“ raštą ieškant visapusiškesnio tikrovės atvaizdavimo būdo. Siekiant tokių tikslų McLuhano tekstuose dominuojantis vaidmuo atitenka mėgėjui, ne profesionalui, mokslinį stilių keičia kalbėjimas aforizmais ir performatyvumas nusveria analizę. Visa tai apibūdinama greičiau kaip tam tikra ne teorinė, o praktinė laikysena, bet tik šis praktiškumas yra savitas, kalbinis, aptinkamas beveik visuose McLuhano medijų sampratos ieškojimuose.

RAKTAŽODŽIAI: komunikacija, medijos, praktinis kriticizmas, performatyvumas.

KEY WORDS: communication, media, practical criticism, performance.

VIETOJE ĮVADO

Žinomame režisieriaus Melo Smitho filme „Bean“ (1997) yra scena, kurioje visų laikytas neišmanėliu ir savo darbo vietoje – paveikslų galerijoje – beveik nuolat tik snaudęs Rowano Atkinsono herojus, rimto specialisto, menų eksperto paklaustas apie savo darbą atsako: sėdėti ir žiūrėti į paveikslus. Kurį laiką balansavęs ant visiško grotesko ribos (ir palydimas filmo herojų nustebusių žvilgsnių, o kino salėje žiūrovų juoko), kaip paaiškėja vėliau, būtent jis pelno visų simpatijas ir net specialistų, *tikrų* tyrinėtojų aplodismentus.

Marshallas McLuhanas nuolat kartoją, jog neturi jokios komunikacijos teorijos ir apskritai nedalyvauja tame, ką būtų galima pavadinti moksline komunikacija: „aš neaiškinu, aš tik tyrinėju“¹. Be to, jis savo tyrimuose nenaudojamas jokios metodologijos bei netgi „neturįs jokio požiūrio taško“². Jis tik stebįs, ką veikia žmonės. Teorija, kaip teigė McLuhanas, yra matymo būdas, kuris apriboja iš anksto numatytais lūkesčiais, suteikia galimybę nusakyti tik vieną galimybę iš daugelio. Paties McLuhano tekstai yra akivaizdžiausia tokio supratimo ga-

limybių neapribojimo pavyzdys – jie pasižymi kalbėsena, kuria siekiama neleisti skaitančiajam susidaryti nieko panašaus į medijų teorijos modelį, sistemą, jie nesistemiški ir metaforiški.

Ir šis neaiškumas, neapibrėžtumas – tai ne autorinio stiliaus, o McLuhano tikslingai plėtota medijų teorijos „kitybė“³. Pasakojama, jog studentai McLuhano kartą paklausę, kodėl jo straipsniai laikraščiuose tokie aiškūs ir paprasti, o knygos tokios sudėtingos ir neaiškios. Į šį klausimą McLuhanas atsakęs, jog tai priklauso nuo išaiškinimo ir tyrinėjimo perspektyvų skirtumo. Jei nori ką išaiškinti, privalai savo poziciją supaprastinti. To pasekmė – aiškinant neįmanoma pasakyti nieko naujo. O savo knygoje jis nesiekias ką nors paaiškinti, jis tik tyrinėja, išbando vis kitokias medijų pažinimo ir aprašo galimybes. Todėl ir tekstas toks – ne aiškinantis, o parodantis dalyvavimo ir atradimo efektus⁴.

O tai šių dienų mokslo biurokratijos kalba reiškia, jog McLuhanas nėra „normalus mokslininkas“, jis, tarsi Atkinsono herojus Beanas, tik sėdi ir stebi, dalyvauja, bet nesiekia nieko paaiškinti.

TYRĖJAS KAIP MĖGĖJAS

Toks „tik stebėjimas“ dėl savo labai metaforiško pobūdžio kelia nemažai klausimų. Ar čia McLuhanas bando santykį su tiriamu objektu gražinti prie antikinės *theorein* prasmės – ‘atidžiai žiūrėti į’? Viename interviu McLuhanas savo kaip „tik stebėtojo“ santykį paaiškina kiek plačiau, bet vėlgi – ne apibrėždamas jį sąvokomis, o dar labiau pra-

plėsdamas metaforų lauką. Jis sako: „savo darbą tyrinėjant medijas lyginčiau su seifų plėšiko: susidūręs su problema ir nežinodamas, kas yra viduje, čiupinėdamas, bandydamas, klausydamas ir tikrindamas kombinacijas, aš galų gale patenku vidun“⁵. Iš šio teiginio galima nujausti, jog McLuhano „tik stebėtojas“ nėra tik regos jusle ar koncentruota kon-

templiacija pasižymintis subjektas, jog čia McLuhanas bando nusakyti tam tikrą bendresnį santykį, kurį jis pats apibūdina kaip koncentruotą kryptį praradusį tyrimą, objektą, stebintį iš visų įmanomų perspektyvų tuo pat metu. Tokį santykį McLuhanas apibūdina kaip „zondavimą“ (*the probe*). Jam tai „yra suvokimo būdas. Jis būdingas tiek pokalbiui, tiek poetikai ar literatūros teorijai. Kaip ir pokalbis, verbalinis zondavimas yra netolygus, nelinijinis. Jis „užsiima“ daiktu vienu metu iš daugelio perspektyvų“⁶. Gauti rezultatai gali būti teisingi arba klaidingi, bet McLuhanas jų patikimumo netikrina ir neverifikuoja. „You don't like those ideas? I got others“, – skelbia vienas iš jo žymiųjų aforizmų.

McLuhano daugiaperspektyvinė santykio su tiriamuoju objektu pozicija primena Walterio Benjamino pasiūlytą dviejų percepcijos tipų opoziciją, kurią jis apibūdino kaip *gesammelt* ir *zerstreut*⁷. *Gesammelt* yra ryšių tarp atskirų tikrovės objektų nustatymas mąstymu, suteikimas jai vieningos, kryptingos prasmės. Ši percepcija būdinga klasikiniams laikams, šandien jai ryškiausiai atstovautų tai, ką vadiname mokslu. Tačiau modernaus žmogaus santykis su aplinka yra kitokio pobūdžio dėl aplinkos intensyvumo – jis yra *zerstreut*, išsklaidytas, ne konceptualizuojantis. Benjaminas *gesammelt* tipo percepciją apibūdina su dėmesiu (*die Aufmerksamkeit*) susijusiomis kategorijomis, o *praktiškesnis*, labiau išsklaidytas

zerstreut santykis įvardijamas automatizmo, įpročio (*die Gewohnheit*) terminais.

Tad McLuhano „tik stebėtoju“, atrodo, labiau būdingas Benjamino pasiūlytas išsklaidytos percepcijos būdas, kai juslių teikiamos informacijos nevienija jokia centralizuojanti idėja, jos lieka pabiros kasdienių praktinių išvalgų mozaikos pavidalu. Toks minties išsklaidymas būdingesnis sakybinei komunikacijai, todėl nestebina nuoseklus McLuhano rašomų tekstų orientavimas pirmiausia į pokalbio stilistiką: pagrindinės mintys formuluojamos trumpais aforizmais (McLuhanas tikėjo, jog trumpos formuluotės yra priimtinesnės elektros medijų – „antrojo oralumo“ epochos⁸ – vartotojams), už supratimą tampa atsakingas pats skaitytojas („the user is the content“), mėgstama mintis formuluoti pokšto, anekdoto pavidalu. McLuhano biografas Philipas Marchandas tokį su mokslo rimtumu nederantį stilių aiškina nuostata, jog McLuhanas kalbą naudojo ne kaip priemonę suformuluoti mintį – mąstymo rezultatą, o kaip pačios minties tyrimo įrankį, zondavimą iš visų pusių⁹. Viena iš, matyt, radikaliausiai šią strategiją realizuojančių tekstų *The Medium is the Massage* McLuhanas apibūdina tokia visapusio tyrimo praktika užsiimančią personažą kaip mėgėją, jam priešindamas specializuotą, vienkryptį tyrimą vykdančią profesionalą. „The amateur can afford to lose“, – nurodo McLuhanas pagrindinį mėgėjo pranašumą prieš profesionalą¹⁰.

MEDIJŲ TYRIMO PRATYBOS IR JŲ IŠTAKOS

Viena iš galimybių pasiaiškinti taip apibūdintą McLuhano medijų kritikos poziciją būtų – pasiskolinant Pierre'o

Hadot antikinės filosofijos apibūdinimą – pratybų sąvoka¹¹. McLuhano šiai sąvokai suteiktas turinys ir dalinė jo ge-

nealogija toliau straipsnyje bus bandoma atskleisti remiantis mažiau žinomais McLuhano „ikimedijinių“ studijų tekstais ir ypač jo filosofijos mokslų daktaro disertacija apie triviumo raidą ir garsų XVII a. pamfletistą Thomasą Nashe'ą (*The Classical Trivium: The Place of Thomas Nashe in the Learning of His Time*, paskelbta tik 2006 metais¹²), bandant aptikti tokio teorijos vengimo ir išsklaidyto santykio paieškų ištakas.

Iškalbingas jau pats McLuhano disertacijos objekto pasirinkimas. Nashe'as, puikiai išsilavinęs Kembridžo absolventas, tačiau jokių santūraus akademizmo taisyklių nepripažįstantis, kiek chuliganiškų nuostatų pamfletistas, parodijavęs ir Petrą Romietį, McLuhanui labai tikęs kaip tyrimo objektas, nes jis pažeidinėjęs nusistovėjusias konceptualias sistemas, pabandęs raštu atspindėti žmogiškosios komunikacijos pilnatvę, į rašytinį tekstą integruodamas ir „balso“ ar net „gesto“ elementus. Ši konceptualių

modelių ribas pažeidžianti Nashe laikysena, imituojanti išsklaidytos kasdienybės pavidalą, labiausiai domino McLuhaną, pripažinusį, jog kiti tos pačios epochos atstovai – pavyzdžiui, Francis Baconas – būtų žymiai „disertablesni“ tyrimo objektai¹³.

Su disertacijos rašymu bei „antiteorinės“ laikysenos ištakomis taip taip siejasi ir vadinamasis praktinis kriticismas, XX a. 4–5 dešimtmečiais labai populiarus Kembridžo universitete, kuriame dirbo ir savo disertaciją rengė McLuhanas. Praktinio kriticismo atstovai (vienas žymiausių – Ivoras A. Richardsas, kurio paskaitų apie retorikos filosofiją Kembridže klausėsi McLuhanas) siūlė atsisakyti vertinti kūrinį „išlaikant teorinę distanciją“, o kritikui jį tarsi bandyti „atlikti“. „Atliekant“ kūrinys virstas suvokėjo aplinka, keičiančia joje esančiojo sensorines ir intelektualines galimybes ir šio proceso aprašas, dokumentacija ir yra praktinio kriticismo tikslas.

PRAKTINIS KRITICIZMAS: PERFORMATYVUMAS IR SUPRATIMAS

Kaip jau minėta straipsnio įvadinėje dalyje, McLuhanas kiekviena proga pabrėždavo savo netapatumą „normaliam“ mokslui, pagrįstam teorija – abstrakčių principų rinkiniu. „[...] neturiu jokio teorinio požiūrio taško, nes jis neišvengiamai provokuoja kalbėti apie jau žinomus dalykus. Stebėdamas medijas stengiuosi kabintis į viską, kas padeda atskleisti tai, kas dar nežinoma.“¹⁴

Atkreiptinas dėmesys į nežinomybės ir dinamikos motyvą, čia McLuhano priešinamą teorijai. Teorija, McLuhano supratimu, suteikia galimybę tik tam tik-

ram pakartojimų ritmui, tačiau atima bet kokios naujovės galimybę – teoriniai samprotavimai nežinomybės nesumažina. Teoriniam modeliui būdingas pa(si)kartojo ritmo orientuotas į stabilumo palaikymą, bet stabilumas, McLuhan sampratoje, negali būti vadinamas komunikacija, nes ši visuomet yra pokytis¹⁵. Komunikacija visada keičianti gavėją, tad komunikacija įvyksta tik tada, kai gavėjas pakinta. Komunikacijos teorijose dažniausiai kalbama apie informacijos perdavimą nuo siuntėjo gavėjui, tačiau tai ne komunikacijos, o, anot

McLuhano, greičiau informacijos transportavimo teorija. O pokyčiui atsirasti reikalingas ne stabilumo palaikymas, bet tam tikra „šuoio“ būseną, efektas: „no effect, no communication“, prisimenant dar vieną McLuhano posakį. Tik efektas mažinas nežinojimą.

Nieko nuostabaus, jog ieškodamas tokių efektų McLuhanas atsigręžia į meną, būdamas literatas – pirmiausia į kalbos menus, poeziją. „Tai, ką vadiname poezija, iš tiesų yra komunikacijos aktas, kai, kalbant komunikacijos technologijų terminais, įvestis yra silpna, tačiau stiprus sensorinis atsakas. Poezija yra panaši į vaiko reakcijas į aplinką: ji labai selektyvi, kai kada panaši į tai, ką mes vadiname abstrakčiaisiais menais ir jų recepcija – „skurdi“ informacija provokuoja intensyvų atsaką. Augdami slopiname atsako gebėjimą, stipriname įvestį – tampame robotais. Štai kodėl menas yra būtinas norint išlikti žmogumi, jis stiprina atsako gebėjimą pateikdamas minimumą informacijos.“¹⁶

Efektas keičia gavėją, o pokytis paverčiamas technologija, medija. Iš laiško Ralphui Cohenui, „New Literary History“ redaktoriui: „Medijos yra mitologizuotos juslių formos [...]. Joyce'as aptiko, jog visos technologijos kilę iš fantazijų apie žmogaus kūną [...]. Jis [Joyce'as] kalbėjęs, jog žmogaus kūnas yra svarbiausias technologijų istorijos šaltinis [...]. Kažkuriuo žmogaus kūno istorijos metu dėl tam tikro patirto impulso ar krizės kai kurios kūno funkcijos paverčiamos abstrakčiomis schemomis ir pakartojamos modifikuotais pavidalais greta jo kūno“¹⁷. Šiame laiške McLuhanas taip pat iškelia idėją, jog „komunikacijos istorijos objektas – žmogaus kūno pokyčių

istorija“. Gaila, bet Cohenas nesusidomėjo šiuo McLuhano pasiūlymu, tačiau, sūnaus Erico liudijimu¹⁸, tėvas buvo pradėjęs sudaryti kažką panašaus į „komunikacijos kaip efektų istorijos“ projektą, skaitytose knygose (labai įvairaus pobūdžio – nuo grožinės literatūros iki gamtos mokslų studijų) žymėjęs tam tikromis santrumpomis vietas, kurios galėtų būti įtrauktos į tokią istoriją. Kadangi projektas nebuvo baigtas, sunku pasakyti, kokį galutinį pavidalą jis būtų įgavęs, jį išleidus esamoje būklėje jis būtų panašus į antikinį centoną ar Benjaminio *Parvyžiaus pasažus*. Gal į tokią trūkinėjančią, netolygaus žanro formą orientavosi ir McLuhanas.

Kaip matyti iš skelbtų tokių įrašų fragmentų, jie atkreipia dėmesį būtent į komunikacijos akto poveikį, o ne perdavimo protokolus, į efektą, o ne į „transportavimą“. Tokios neįprastos komunikacijos istorijos elementų pavyzdžiais galėtų būti ši citata iš Thomaso Stearnso Elioto tekstų: „Poeto užduotis – padaryti tai, kas nesuprantama, suprantamu. Jis turi praturtinti kalbą, parodyti, kiek daug gali žodis – išreikšti tai, kas, atrodo, yra neišreiškiamas, jausmus, kurie – atrodo – yra neįmanomi net pajusti“¹⁹. Kitas šaltinis, dažnai cituotas McLuhano sumanytos komunikacijos istorijos projekte – amerikiečių poeto Ezros Poundo „ABC of Reading“²⁰, kuriame komunikacija tarp teksto ir skaitančiojo, jam padaromas poveikis aprašomas beveik eletrotechnikos terminais: menininkai yra rasės antenos; geras rašytojas yra tas, kuris vartoja kalbą efektingai; jei nervų sistema nebegauna jokių efektų, ji atrofuoja ir miršta, tad jei kultūroje miršta efektas, kultūra miršta – nebelieka jokios komunikacijos.

Nors, kaip minėta, galutinis šios komunikacijos istorijos veikalo sumanymas neaiškus, bet iš fragmentų galima matyti, jog išskiriamos dinamiškos sudirginimo, netelpiančio į teorinius modelius, ir sunkiai verbalizuojamos būsenos. Tekste tokias sąmonės sužadavimo būsenas geriausiai atspindi kalbėjimas aforizmais, nes jie „provokuoja veikti“. Kai kuriuose interviu McLuhanas pasiremia pozityviu Bacono aforizmų vertinimu²¹ ir savo pasirinktą kalbėseną aiškina, jog geriau rašyti aforizmais, nes rišlus tekstas suteikia iliuziją, jog viskas yra aišku ir suprantama, o aforizmais parašytas tekstas provokuoja dirbti, pažinti sau pačiam. McLuhanas 1968 m. rašytoje pratarinėje Haroldo Inniso knygai *Bias of Communication*, plėtodamas teksto kaip intelektualaus aktyvumo dirgiklio idėją, atkreipia dėmesį, jog Innis linijinį naratyvą („požiūrio tašką“) pakeičia nelinejiniu: naudoja *sympallein* poetiką, arba parataksę²². Būtent tai yra dialogo ypatybė (ne išskirti kokį elementą, o stebėti jį nestabilioje įvairovėje), o ne nenatūralus rašytinio teksto linijškumas.

Esė „Poetic vs. Rhetorical Exegesis“²³ McLuhanas paaiškina kai kuriuos tokio „stebėjimo nestabilioje įvairovėje“ aspektus, juos susiedamas su Kembridžo praktinio kritizmo mokykla. McLuhanas atkreipia dėmesį, jog praktinis kritizmas gali skaitytojui pasakyti apie kūrinių viską, išskyrus viena – geras tai kūrinys ar ne. McLuhano manymu, tai liudija nuostata, jog kūrinys nėra vertinamas atsižvelgiant į kokį nors gero / blogo meno orientyrus nustatantį modelį, o labiau performatyvumu paremtą vertinimą. Praktinis kritizmas kūrinys ieškąs keturių aspektų: pažodinės

prasmės, kalbėtojo santykio su objektu, intonacijos (santykio su skaitytoju) ir intencijos (norimo efekto pobūdžio). Ši interpretacinė technika iš esmės remiasi oraline rašytinio teksto dimensija, jo tyrimas sutampa (arba bent eina greta) su „atlikimu“: skaitytojas turi tekstą perskaityti „balsu“, ieškodamas tekstui tinkamų autoriaus intonacijų etc. Tokio tipo kritikai nebėra jokio skirtumo tarp populiariosios ir aukštosios kultūros, klasika ir, sakykime, reklama jai yra to paties statuso objektai. 1933 m. garsus britų literatūros teoretikas, praktinio kritizmo atstovas Frankas R. Leavis paskelbia tekstą *Culture and Environment*²⁴, kuriame peržengia literatūros kritiką ir greta jos kaip lygiavertes analizuoja publicistiką ir reklamas. 1951 m. McLuhano studija *The Mechanical Bride* parašyta tokiu pačiu stiliumi.

Viename interviu²⁵ McLuhanas savo studiją *Understanding Media: The Extensions of Man* vadino įrankių rinkiniu analizei ir suvokimui. Tai tekstas, atsiradęs ne iš teorinio medijų ypatybių modeliavimo, o iš performatyvaus jų „atlikimo“ ir skirtas (tarsi kelionės vadovas) praktiniam vartojimui. McLuhanas sako, jog yra pasiruošęs bet kada atsisakyti bet kurio savo ankstesnio teiginio, jei tik pasirodytų, jog nauju pavidalu ryškėjančiai problemai jis netinkantis. Tuo pat metu jis nemana, jog galima sakyti, kad jis esąs tų teiginių savininkas ar autorius. Tai, ką jis daro, yra „perdėjimo“, idėjos ar daikto išbandymo ekstremalioomis aplinkybėmis procedūra. Ši McLuhanas pavadina detektyvu – jis naudojasi savo jausmėmis sąmoningai ir suteikia viešiesiems aplinkos objektams didesnę reikšmę nei kitiems – bet ne naudodamasis

teorijos „didinamoju stiklu“, o taip, kaip tai daro menininkai²⁶. Ir taip atskleidžias paslėptus aplinkos efektus, mums daromą poveikį. Detektyvas, anot McLuhano, ir yra tikrasis elektros amžiaus estetas²⁷.

Pirmojo McLuhano *Understanding Media: The Extensions of Man* skyriaus septyni poskyriai yra tarsi tokie „padiidinimai“, parodantys septynis medijų ir jų poveikio ypatumus. Panašu, jog McLuhanas knygą sudarė remdamasis vienos iš praktinio kriticismo svarbiausių studijų *Understanding Poetry*²⁸ struktūra bei savąją studiją su pastarąja susiedamas ir pavadinimu. *Understanding Poetry* – tai vienas įtakingiausių pokario JAV intelektualus veikusių tekstų, literatūrą pristatantis kaip aplinką, kurioje skaitytojas ne tik gauna pranešimą informacijos pavidalu, bet – tai svarbiausia – turi atkreipti dėmesį ir į teksto organizacijos formaliųjų elementų bei savo juslių tarpusavio koreliaciją. Literatūros formų poveikis yra sąlygiškai nepriklausomas nuo jų turinio, tad kalbama apie gana svarbią tradicinės literatūros recepcijos sampratos transformaciją praktiniame kriticisme: literatūros formos (žanro etc.) struktūra yra svarbesnė nei ja perteikiama informacija. Kaip vienas iš teiginių, su kuriuo labiausiai diskutuoja praktinio kriticismo teoretikai, yra tradicinis požiūris į literatūrą kaip į „deko-

ruotą tiesą“. Būtent tai, kas vadinama „dekoru“ (rimas, ritmas, retoriniai elementai) praktiniame kriticisme ir yra literatūrinės komunikacinės aplinkos (medijos) ypatybės, kurios turėtų rūpėti siekiant suprasti literatūros poveikį. *Understanding Poetry* atkreipiamas dėmesys į fenomeną, jog net tada, kai skaitytojas žino fabulą ir literatūros kūrinio herojaus nuotykių pabaigos pobūdį, jis kūrinį skaito ar jo klausosi. Tad daroma išvada, jog skaitytoją ir žiūrovą ne tiek domina fabula, kiek aplinka (medija), kuri savo struktūriniais ypatumais tą fabulą transformuoja, parodo kitaip, Pound „ABC of Reading“ žodžiais kalbant, skaitytojo nervams pateikia kitokius efektus.

XX a. 4-ąjį dešimtmetį Kembridžo universitete vykusiose literatūros teorijos diskusijose buvo išryškėjusi nuostata, jog praktinis kriticismas yra universali, ne tik su literatūra susijusi intelektualinė laikysena, apimanti ne tik menus, bet ir visą žmogišką veiklą. Toks kritikos „visraktis“, jei plėtotume paties McLuhano kaip seifų plėšiko alegoriją, kurio taikymas, norint pasiekti seifo turinį, turėtų būti visuomet „atliekamas“ iš naujo. Praktinio taikymo, sudirgintų juslių, efektais užpildytų nervų aspektas aptinkamas daugelyje McLuhano pasirinktų su medijomis siejamų santykio – tokių kaip *masažas* – alegorijų.

NASHE'AS IR MCLUHANAS: RAŠTO RIBAS PERŽENGIANT

Dar viena tokia alegorija gali būti Thomas Nashe'as, pagrindinis McLuhano filosofijos mokslų daktaro disertacijos tyrimo personažas. Triviumo „edukologinių technologijų“, kurių aplinkoje turi keistis asmenybė, kontekste McLuhanas

pastebi, jog „vienas mano kritikas posakį „the medium is the message“ paaikšino, jog aš (MM) turėjęs galvoje, kad medija neturinti jokio turinio. Tačiau medijos turi turinį – juo esame mes, tų medijų vartotojai, kurių visa sensomotorika

yra prisitaikiusi prie supančių medijų ypatybių.²⁹ Čia medijos samprata yra retorinė, nes savyje turi auditorijos ir poveikio jai elementą: būtent auditorija yra medijos turinys. Toks triviumo „turinys“ ir buvęs Nashe'as, kurio elgseną McLuhanas „stebėjęs“ savo disertacijoje.

XVI a. Anglijos pamfletistas Nashe'as, galima sakyti, buvo savo laiko popkultūros atstovas. Pastarasis McLuhaną domino būtent kaip savo laiko masinės kultūros atstovas, neįprastu stiliumi ir chuliganiškumu ardęs nusistovėjusias struktūras. Būtent Nashe'as yra savotiškas modelis vėlesniam McLuhano konservatyvizmo ir modernumo mišiniui: Nashe'as save pristatydavo kaip džentelmeną, bet kartu siekė garsėti kaip visiškas nonkonformistas, aštrus intelektualas. Lygiai taip pat McLuhanas: universiteto profesorius ir popkultūros žvaigždė.

Nashe'as triviumo menus (gramatiką, retoriką ir dialektiką) panaudoja kaip popšou elementus skaitytojui „linksminti“, jiems suteikdamas sakytinės kultūros pavidalus ir stilių. Jo rašyti pamfletai buvo skirti atsakyti į anoniminius pamfletus, nukreiptus prieš vyskopus ir valdžios atstovus. Galima sakyti, jog tai viena pirmųjų „gatvės diskusijų“, kurioje dar išlaikyti klasikiniai retorikos ir dialektikos pavidalai, tačiau pats gatvės stilius jau ima juos griauti. Baconas teigęs, jog pašaipos ir rimtumo mišinys kelia didžiausią painiavą arba panašią mintį išsakydamas kita formuluote apie rašto ir nepadorumo mišinio pavojingumą³⁰. Tačiau toks kontraversiškas Nashe'ui buvo labai priimtinas.

Nashe tekstuose labai svarbus oralinės kultūros lygmuo ir teksto performa-

tyvumas: Kembridžo universiteto auklėtinis, išlavintas rašto kultūros žmogus imasi raštu reprezentuoti sakytinės kultūros ypatumus. Gestas ir oralumas rašytiniame tekste neturi didelių raiškos galimybių, tačiau Nashe'as pabandė rasti tinkamą būdą jiems išreikšti. To būdo prototipas aptinkamas turgaus kalbiniuose ir nekalbiniuose „žaidimuose“ tarp pirkėjo ir pardavėjo. Sakykime, viename paskutiniųjų savo pamfletų „Lenten Stufe“ (1599) Nashe'as naudoja parūkytos silkės pardavinėjimo retoriką, pardavėjų posakių stilių sumaišydamas su aukštajam stiliui būdinga tematika. Savotiškas reklamos kalbos panaudojimas intelektualiniam disputui – tarsi McLuhan *The Mechanical Bride*.

Nashe'as sakytinės kalbos ypatumams išreikšti panaudoja ir poligrafines priemones. Jis panaudoja *Roman* šriftą, pasvirąjį ir paryškintąjį šriftus, didžiasias ir mažasias raides skirtingiems „balsams“ tekste išskirti, sukuria specialias, įremin-tas erdves skaitytojo balsui. Tai vienas pirmųjų bandymų kurti prasmingą puslapio grafiką. Todėl kartais Nashe'as net yra entuziastingai pavadinamas WEB 2.0 socialinių medijų, reikalaujančių skaitytojo įsitraukimo, pirmtaku³¹.

McLuhanas savo disertacijoje pastebi, jog performatyvumas Nashe'o pamfletuose buvo siekis išgelbėti rašto kultūrą, jai suteikiant galimybę kalbėti apie tuos tikrovės elementus, kurie nepasiduoda teoriniam conceptualizavimui. Tokį rašto stilių Nashe'as vadino „mišiniu“ („melange“). McLuhan savąjį pavadino mozaika: tokia pradinė *The Gutenberg Galaxy* tezė: „The Gutenberg Galaxy develops a mosaic [...]“³².

VIETOJE IŠVADOS: PRAKTINIS PATARIMAS

1967 m. kovo 26 d. „New York Times“ apžvalgininkas Martinas Kitmanas paskelbė *The Medium is the Massage* recenziją, kurioje jis pasiūlė skaitytojams patiems patikrinti išymųjį aforizmą „the medium is the message“. Medija – telefonas. Tad koks gi šios medijos „pranešimas“? O kad būtų įdomiau, paskelbė asmeninį McLuhano telefono numerį. Telefonas ištiesai skambėjo beveik savaite, pakėlus ragelį McLuhanas išgirdavo vieną ir tą patį prашymą: „Tell me the message“. Iš pradžių McLuhanas bandė pasinaudoti šia situacija, aiškinti visiems savo išymųjį posakį,

bet paskui puolė į isterijai artimą būseną. Tada jo sekretorė Marg Stewart atkirpo nuo kilimo skiautę ir įkišo tarp telefono aparato skambučio plaktukėlio ir varpelio. Stoją tylą. Sužavėtas praktinio veiksmo efektyvumo McLuhanas nuo tada ėmė prenumeruoti „Popular Mechanics“, kuriame tuo metu didžiulės paklausos buvo susilaukę tekstai apie tai, kaip praktiniu įsikišimu transformuoti įvairias technologijas. McLuhano sekretorės liudijimu, McLuhanas labiausiai patikusius patarimus išsirašinėjo prie komunikacijos kaip efektų istorijos medžiagos.

Literatūra ir nuorodos

- 1 McLuhan Marshall. *McLuhan: Hot & Cool – A Primer for the Understanding of and a Critical Symposium with a Rebuttal by McLuhan*. – New York: The Dial Press, 1967, p. 16.
- 2 McLuhan Marshall. *Education in the Electronic Age // Interchange*, 1970, Vol. 1, No. 4, p. 34.
- 3 Sodeika Tomas. *In medias res: Marshallas McLuhanas ir jo „teorijos“ kitybė // Religija ir kultūra*, 2009, t. 6 (1–2), p. 144.
- 4 McLuhan Marshall. *Education in the Electronic Age // Interchange*, 1970, Vol. 1, No. 4, p. 36.
- 5 *A Dialogue—Marshall McLuhan and Gerald Emanuel Stearn // Encounter*, 1967, June, p. 102.
- 6 McLuhan Marshall, Carson David. *The Book of Probes*. – London: Gingko Press Inc., 2003, p. 66.
- 7 Benjamin Walter. *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit*. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1974, p. 503–506.
- 8 Ong Walter J. *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. – London: Routledge, 2002, p. 118.
- 9 Marchand Philip. *Marshall McLuhan: The Medium and the Messenger*. – New York: Ticknor and Fields, 1989, p. 44.
- 10 Fiore Quentin, McLuhan Marshall. *The Medium is the Massage: An Inventory of Effects*. – New York: Bantam Books, 1967, p. 93.
- 11 Būtina iškart pabrėžti, jog šios *pratybos* McLuhanui pirmiausia buvo tam tikros kalbinės praktikos. Tvirta McLuhano nuostata, jog bet kokio kultūros reiškinių priežastis yra kalbinės prigimties, kartais net suerzindavo jo diskusijų dalyvius. Vienas tokio „konflikto“ pavyzdžių matyti savotiškoje McLuhano ir Johno Cage'o „diskusijoje“ apie kalbą. Laiške Cage'ui McLuhanas rašęs (1972), jog neįmanoma išsivaizduoti muzikos, nesireimančios konkrečios kalbinės terpės ypatybėmis: kalba muzikos atžvilgiu yra pasislėpusi, bet net ir pasislėpusi ji yra ne fonas, o figūra. Nežinoma, ką Cage'as atsakęs į šį laišką, bet vėlesniame savo interviu paklaustas, ką manęs apie McLuhaną, jis atsakęs, jog „norėtų jį įspėti – kalbėti reiškia meluoti“. Kalbinės praktikos, kurios McLuhanui buvo kaip pažinimo „visraktis“, Cage'o nuvertintos kaip klaidinančios.
- 12 Marshall McLuhan. *The Classical Trivium: The Place of Thomas Nashe in the Learning of His Time*. – Vancouver: Adbusters, 2006, p. 47.
- 13 Ten pat, p. 59.
- 14 McLuhan Marshall. *Education in the Electronic Age // Interchange*, 1970, Vol. 1, No. 4, p. 47.
- 15 McLuhan Marshall, Parker Harley. *Through the vanishing point: Space in poetry and painting*. – New York: Harper & Row, 1968, p. 68.

- ¹⁶ McLuhan Marshall. *Education in the Electronic Age // Interchange*, 1970, Vol. 1, No. 4, p. 46.
- ¹⁷ Molinaro Matie, McLuhan Corrine, Toyé William (Ed.). *Letters of Marshall McLuhan*. – Toronto, Oxford and New York: Oxford University Press, 1987, p. 459–460.
- ¹⁸ McNamara Eugene (Ed.). *The interior landscape: The literary criticism of Marshall McLuhan 1943–1962*. – Toronto: McGraw-Hill, 1969, p. 117.
- ¹⁹ Eliot Thomas S. *To criticize the critic and other writings*. – New York: Farrar, Straus & Giroux, 1965, p. 38.
- ²⁰ Pound Ezra. *Literary essays of Ezra Pound*. – New York: New Directions, 1968, p. 24.
- ²¹ Bacon Francis. *The advancement of learning and new Atlantis*. – London: Oxford University Press, 1951, p. 163.
- ²² Innis Harold. *The Bias of Communication*. – Toronto: University of Toronto Press, 1964.
- ²³ McLuhan Marshall. *Poetic vs. Rhetorical Exegesis // The Sewanee Review*. The Johns Hopkins University Press, 1944, p. 268.
- ²⁴ Leavis Frank R., Thompson Denys. *Culture and Environment: The Training of Critical Awareness*. – London: Chatto & Windus, 1933, p. 231.
- ²⁵ Moos Michael A. (Ed.). *Marshall McLuhan essays, media research: Technology, art, communication*. Amsterdam: Overseas Publishers Association, 1997, p. 63.
- ²⁶ McLuhan Marshall. *McLuhan: Hot & Cool- A Primer for the Understanding of and a Critical Symposium with a Rebuttal by McLuhan*. – New York: The Dial Press, 1967, p. 73.
- ²⁷ McLuhan Eric, McLuhan Marshall. *Theories of Communication*. – New York: Oxford University Press, 2011, p. 92.
- ²⁸ Cleanth Brooks and Robert Penn Warren. *Understanding Poetry*. – New York: Thomson Learning, 1938; tą pačių autorių parengtas šios studijos tęsinys buvo skirtas prozai: *Understanding Fiction*. – New York: Prentice Hall, 1943.
- ²⁹ McLuhan Marshall. *Education in the Electronic Age // Interchange*, 1970, Vol. 1, No. 4, p. 38.
- ³⁰ Bacon Francis. *The Works of Francis Bacon*. – London: Longman, 1857–1874, p. 77.
- ³¹ Rhodes Neil. *On speech, print, and new media: Nashe and McLuhan // Oral Tradition*, 2009, Vol. 24/2, p. 381.
- ³² McLuhan Marshall. *The Gutenberg galaxy*. – Toronto: University of Toronto Press, 1962, p. 4.